

СПОГАДИ

Андрій Гірник,

кандидат філософських наук,
професор, НУ «Києво-Могилянська академія»

З медіацією я познайомився в 1990 році на радянсько-американському семінарі, який проходив у Пущі Водиці під Києвом. Семінар проходив з середини травня по кінець червня і складався з низки дво- або три- денних семінарів-тренінгів, які провели Дж. Парелла, У. Уілкінсон, Н. і Ф. Баретта, Б. Бест і М. Бердж, Р. і П. Кросбі, Р. О'Донелл, К. Клоук. Участь у семінарах була платною і Київський інститут удосконалення лікарів, в якому я тоді працював, оплатив мою участь в одному семінарі. Завдяки своєму інституту, а також завідувачу Київського психологічного центру Сергію Доброродневу, який був організатором семінарів, я здобув неоціненний досвід, який визначив мою подальшу діяльність як викладача і тренера на багато років вперед. Сергію я вдячний за те, що дозволив мені безкоштовно взяти участь у ще двох семінарах, на які не з'явилися деякі учасники з організацій, які оплатили їх участь.

Перший тренінг проводила професор Джільда Парелла, яка кардинально змінила мої погляди на викладання і яка досі є для мене еталоном вискоєфективного тренера. Треба згадати, що така форма проведення занять як тренінг на той час була практично невідома київським психологам. До нас доходили чутки, що у Москві і Ленінграді приїжджі іноземні психологи проводили якісь незвичні за формою заняття, але не більше. Тому враження від тренінгу Джільди були дуже сильні – це і захоплення, і вдячність, і бажання самому викладати саме у такий спосіб. Тренінг був присвячений розвитку навичок розв'язання конфліктів. На третій день тренінгу ми моделювали розв'язання конфлікту за допомогою медіатора, але ця тема не була основною. Передусім нас орієнтували на зміну погляду на конфлікт, на уважність до позиції іншої сторони і на таку зміну власної позиції, яка робила можливим обопільний вигравш.

Наступний семінар, у якому я взяв участь, проводили Бонні Бест і Маргет Бердж. Форма викладання була швидше лекційна ніж тренінгова, хоча були і вправи. Бонні і Маргет повідомили нам багато нової інформації про міжособистісні і організаційні конфлікти, докладно зупинилися на розгляді медіації, її процедури і етапах. Ми вивчали вправи на активне слухання, на управління емоціями.

Нарешті семінар Кена Клоука присвячений технології медіації. Кен був професійним медіатором, керівником Центру розв'язання конфліктів у Санта-Моніці (Каліфорнія). Він докладно розповів нам про техніки, які застосовує медіатор, особливо наголошуючи на необхідності врахування емоційного стану сторін.

Сам він постійно демонстрував досконалу техніку активного слухання, тонко відчував, що саме цікавить аудиторію, просто і з використанням наочних прикладів пояснював непрості нюанси роботи посередника. Особливо звертав нашу увагу на важливість аналізу мови сторін конфлікту, на необхідність творчого підходу до кожного випадку. В своєму старому конспекті я знаходжу формулювання кількох десятків питань, які Кен рекомендував використовувати в роботі зі сторонами конфлікту, його аналіз випадків з практики, рекомендації щодо оформлення угоди між сторонами, розгляд впливу національних, гендерних та побутових стереотипів на поведінку людей у конфліктах, аналіз типових помилок медіатора. В кінці тренінгу ми в командах аналізували умови, необхідні для роботи посередників в СРСР, і розробляли план дій щодо успішного поширення посередництва в країні, зокрема передбачалося створення професійної асоціації медіаторів.

Через півроку СРСР було ліквідовано, Україна стала незалежною, а кількість проблем і конфліктів різко зросла в цей період. Між учасниками семінару були встановлені дружні зв'язки, які ми в багатьох випадках продовжували підтримувати, але це не переросло в об'єднання з метою впровадження медіації в Україні. Кожен виживав і працював самостійно – хтось використовував отримані знання в консультативній роботі, більшість почала проводити тренінги – на цю форму навчання виник попит і робота тренера добре оплачувалася. Наприклад, вже через два тижні після закінчення радянсько-американського семінару я працював у складі команди, яка проводила навчання депутатів місцевих рад. Мої колеги по команді викладали техніку публічного виступу, а я проводив одноденний тренінг оптимізації поведінки в конфліктах. Інші учасники радянсько-американського семінару також почали проводити тренінги ефективного спілкування, переговорів, медіації, управління конфліктами. Серед учасників семінару були викладачі університетів, які почали впроваджувати теми управління конфліктами, переговорів і медіації в навчальний процес, публікувати наукові, методичні і науково-популярні розвідки на ці теми. Зокрема я опублікував у 1992 році брошуру «Як досягти успіху у переговорах», в якій передусім виклав те, що особливо запам'яталося з минулого семінару. Сподіваюся, що просвітницька діяльність випускників семінару 1990 р. до певної міри готувала ґрунт для поширення ідей медіації в Україні, але рух, представники якого вже 25 років впроваджують медіацію в Україні, виник не в Києві і біля його джерел стояли зовсім інші люди.

В 1994 році я перейшов на роботу у Військовий гуманітарний інститут МО України професором кафедри психології і конфліктології, яку очолювала Марія Іванівна Пірен. Марія Іванівна пройшла навчання щодо розв'язання конфліктів в одній із скандинавських країн і була великою ентузіасткою поширення знань про конфлікти та шляхи їх подолання. Щороку вона організовувала представницьку всеукраїнську конференцію, присвячену проблематиці конфліктів. На одній з таких конференцій у 1995 році було засновано Товариство конфліктологів України, президентом якого обрали мене. Товариство планувало різні напрями діяльності, зокрема популяризацію і впровадження в Україні медіації як метода ненасильницького вирішення конфліктів.

Найбільш гострими конфліктами були в той час у сфері трудових відносин. Працівникам регулярно затримували заробітну платню, ті, в свою чергу, страйкували. Мене почали запрошувати проводити заняття для профспілкових лідерів. Саме завдяки контактам з профспілками я взяв участь у кількох зустрічах, присвячених обговоренню майбутнього закону щодо регулювання колективних трудових спорів, а потім виконавці проекту Тасіс «Демократизація соціально-трудова відносин на основі соціального партнерства» запропонували мені підготувати брошуру при свячену посередництву в трудових конфліктах. Такий рукопис я підготував і якраз трапилася приємна подія – Верховна рада схвалила закон про «Про порядок вирішення

колективних трудових спорів (конфліктів)». В брошуру була внесена коротка інформація про закон і її було видано в 1998 році. Посібник «Посередництво в трудових конфліктах» був першою в Україні спробою системно висвітлити участь посередника в переговорах сторін трудового конфлікту.

В 1998 році мені довелося у складі групи посередників брати участь у залагодженні конфлікту між профспілкою працівників нафтової і газової промисловості України і Державною акціонерною холдинговою компанією «Укргаз». Предметом спору була заборгованість із виплати заробітної плати, що перевищувала 100 мільйонів гривень. В групі посередників були також народний депутат України В. Хара і завідувач відділу науково-експертного управління секретаріату Верховної ради України І.Зуб. Переговори йшли досить легко, бо з одного боку профспілка обмежила свої вимоги виплатою заборгованості і не порушувала питання про причини її утворення чи про якісь компенсації або персональну відповідальність, з сторони другого боку, представники «Укргазу» знали про плани уряду щодо його ліквідації і передачі майна до НАК «Нафтогазу», що схоже стимулювало їх до підписання угоди з профспілкою. Сторони домовилися щодо поетапного повернення заборгованості і узгодили помісячний графік виплат.

Приблизно в цей час я почав відвідувати заходи – дискусії, навчання, які проводила київська група медіації. Там я познайомився зі Скоттом Адамсом, Олександром Ковалем, Віктором Яценко, Ладією Каневською, Андрієм Загурою, пізніше – з представниками обласних осередків – Олександром Звонком (Луганськ), Інною Терещенко (Одеса), Романом Ковалем (Одеса), Миколою Борисовим (Донецьк), Володимиром Перепечаєнко (Луганськ), Олексієм Черепухінін (Харків), Гулізар Байрамовою (Крим), Олександром Пелінін (Ужгород). Я вступив до київської групи медіації і разом з ними брав участь у кількох навчальних семінарах і стратегічній сесії щодо планування роботи асоціації груп медіацій в Україні. Треба відзначити, що всі медіатори є приємними у спілкуванні людьми, але найтісніші дружні стосунки в мене склалися з Олександром Звонком і Олександром Ковалем, з якими ми більш менш регулярно спілкуємося і які допомогли мені в реалізації кількох дослідницьких проєктів в Донецькій і Луганській областях. Олександр Звонко очолює відділення Товариства конфліктологів України в Луганській області і чимало зробив для популяризації медіації і її впровадження в навчальний процес Луганського державного університету внутрішніх справ, де у 2010–2013 рр. курсанти, студенти і практичні працівники (психологи, соціальні працівники, працівники ОВС) проходили 45-годинний волонтерський курс медіації і отримували відповідне посвідчення. За його участі у Луганському державному університеті внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка була створена кафедра юридичної психології, конфліктології, кримінології та соціології (третья в Україні після Київського військового гуманітарного інституту, НУ «Києво-Могилянська академія» кафедра з ключовим словом конфліктологія в назві). Маючи договір про співробітництво кафедри, яку він очолював, з НДІ соціально-трудова відносин Міністерства соціальної політики України, О. Звонко любив включення до державного кодифікатора професій спеціальності соціальний працівник, фахівець у вирішенні конфліктів в соціально-трудова та сімейно-побутова сфері. З 2017 року у ЛДУВС започаткована магістерська програма з медіації та вирішення конфліктів у вигляді спеціалізації «Превентивна діяльність та медіація» для правоохоронців.

Олександр Коваль був активним учасником донецької і київської групи медіації. Зараз він мешкає у селищі Велика Новосілка Донецької області і вже тривалий час практикує як медіатор. Він створив свою оригінальну систему надання послуг, в якій поєднана медіація, психологічне консультування і коучинг.

В 1999 році ми організували міжнародну конференцію з конфліктологічної експертизи та посередництва в трудових конфліктах. В конференції взяли участь науковці, перший заступник міністра праці та соціальної політики України, представники профспілок і Українського союзу промисловців і підприємців. За результатами конференції було видано збірник статей («Конфліктологічна експертиза: теорія і методика». Вип.2, К., 1999).

Протягом 90-х і «нульових» років нам неодноразово доводилося брати участь у навчальних семінарах, які проводили зарубіжні фахівці. Як правило, користі від участі в таких семінарах було небагато, бо вони були розраховані на початковий рівень ознайомлення з проблематикою конфліктів і медіації. Нам щоразу розказували про переваги медіації, про Гарвардську школу переговорів і про необхідність розвитку навичок активного слухання. Приємним винятком став семінар «Стати нейтральним посередником», який провів у 2000 році Боб Берт з Канадського інституту розв'язання конфліктів. На семінар потрапили особи з різним рівнем підготовки, але Бобу вдалося зробити його корисним як для початківців, так і для тих, хто тривалий час вивчав посередництво і мав досвід проведення медіацій. Мені сподобалося методичне забезпечення семінару і я постійно використовую матеріали, які нам надав Боб, у своєму курсі навчання посередництву.

Десь на початку 2000-х до мене звернулися представники Федерації профспілок України з пропозицією стати координатором групи фахівців, які мали підготувати нову редакцію Закону України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)». В той час з'явилася інформація, що Федерація роботодавців України нібито підготувала і планує внести на розгляд Верховної ради свій проект закону, який вигідний роботодавцям і не вигідний профспілкам. Профспілки вирішили відповісти на це своїм проектом закону про колективні трудові спори. В групу входили юристи і профспілкові лідери, які мали кардинально протилежні позиції з низки положень закону. Моє завдання полягало у підтримці конструктивного обговорення і досягненні таких формулювань, які б задовольняли всіх членів групи. З певними складнощами нам вдалося узгодити спільний проект, який, на мою думку, усував низку недоліків чинного закону і посилював позицію профспілок. Але цей проект так і не був внесений у Верховну раду. Можливо, його роль була у тому, щоб блокувати внесення проекту роботодавців. Після підготовки проекту закону моє співробітництво з профспілками припинилося, що очевидно зумовлено суттєвим послабленням страйкового руху в Україні.

В 2002 році я переходжу на роботу в НУ «Києво-Могилянська академія», де починаю читати курс «Психологія і технологія посередництва в конфлікті». Спочатку у межах сертифікатної програми «Практична психологія» для студентів-магістрів, а з 2017 р. як вибіркового предмету для студентів-магістрів. Також веду «Практикум з медіації» для бакалаврів. Керую двома сертифікатними програмами для бакалаврів «Соціальна психологія та конфліктологія» та «Медіація та управління конфліктами». В 2010 році виходить з друку мій підручник «Основи конфліктології», в якому є розділи присвячені переговорам, фасилітації та медіації. В Києво-Могилянській академії ми продовжуємо традицію проведення міжнародної конференції «Конфліктологічна експертиза: теорія і методика», яку почали організовувати, працюючи у Київському військовому гуманітарному інституті. Загалом проведено 18 конференцій.

Я вдячний долі, яка звела мене з вчителями і колегами, що розробляють проблематику управління конфліктів і медіації. Дякую Одеській обласній групі медіації, яка започаткувала корисну справу збору спогадів тих, хто був залучений до розвитку медіації в Україні. Зичу успіхів Національній асоціації медіаторів України і сподіваюся, що закон про медіацію в Україні буде найближчим часом прийнятий Верховною радою України.